

УДК 711.11

І.М. Веркалець,
Національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕСТЕТИЧНИХ УМОВ РЕКРЕАЦІЙНИХ МІСТ ІВАНО- ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

Піддано аналізу основні сегменти туристично-рекреаційної інфраструктури Івано-Франківської області; охарактеризовано оцінку естетичних умов історичної та архітектурної спадщини в сучасному формуванні рекреаційного простору; з'ясовано поточний стан елементів інфраструктури та взаємний їх вплив на розвиток регіону. Зроблено висновок щодо необхідності комплексного підходу до удосконалення естетичності міст Івано-Франківської області.

Ключові слова: туризм, рекреація, аналіз стану рекреації, естетичні умови, архітектурно-містобудівна рекреація, історико-культурна унікальність, розпланування.

Актуальність. На початку ХХІ ст. проблема формування рекреаційного середовища в структурі великих і найбільших міст стала одним з ключових питань, з яким тісно пов'язані екологічна ситуація, умови відпочинку мешканців міст (рівень комфортності) та архітектурно-художній образ міста.

Одним із найцікавіших і найбагатших щодо рекреаційних ресурсів є Карпатський регіон України. Регіон має унікальні умови для розвитку рекреації та санаторно-курортної галузі. Чисельні природні та культурні атракції, угіддя, мінеральні джерела, гірські масиви призначені саме для таких цілей. Регіон має великий лікувально-рекреаційний потенціал, всі умови для розвитку різних видів туризму: рекреаційного, історико - пізнавального, релігійного, спортивного, зеленого тощо.

Серед праць у галузі рекреації є публікації, присвячені атракційності України та її окремих регіонів. Проблемам та перспективам формування туристично-рекреаційної галузі в Українських Карпатах присвячені наукові дослідження М.І. Долішнього, В.С. Кравціва, М.М. Габреля, В.К. Євдокименка, С.П. Кузика, З.О. Касянчука Т.Ф. Панченко[2, 3, 4, 5, 11]. Але проблема характеристики естетичних умов рекреаційних міст і регіонів не знайшла системного аналізу в наукових працях. Брак такої праці підкреслює актуальність теми і спонукали автора провести дослідження характеристики умов рекреаційних територій Карпатського регіону України (міст, сільської місцевості, рекреаційних територій).

Постановка задачі. Цією роботою автор започатковує цикл розробок, присвячених проблемам розвитку туристично-рекреаційної галузі у означеній об-

ласті. Дане дослідження покликане дати характеристику естетичних умов рекреаційних міст області з метою визначення подальших кроків, необхідних для її розвитку.

Метою даної статті є дати характеристику естетичної привабливості рекреаційних міст Івано-Франківської області та обґрунтувати механізми її використання для розвитку рекреації в регіоні. Для досягнення поставленої мети пропонуємо вирішити наступні задачі:

1) обґрунтувати критерії оцінки естетичних умов атракційності середовища рекреаційних міст;

2) оцінити атракційність, визначити туристичні багатства, оцінити естетичні умови рекреаційних міст Івано-Франківської області, зокрема м. Івано-Франківськ, м. Галич, м. Маріямпіль, м. Яремча, смт. Верховина за системою обґрунтованих критеріїв;

3) визначити причини недооцінки естетичних сторін та туристичного образу регіону, втрати естетичного потенціалу та невідповідності в організації рекреаційних міст області ;

4) обґрунтувати шляхи підвищення позитивного образу регіону .

Дослідження концентрується навколо трьох проблем:

- визначення естетичних засобів міст регіону та оцінка ефективності їх використання;
- пізнання та оцінка естетичних умов існуючого туристичного образу вибраних рекреаційних міст Івано-Франківської області;
- обґрунтування механізмів зміни та поліпшення естетичного образу та умов рекреаційних міст регіону.

Виклад основного матеріалу. На стадії дослідження рекреаційного простору естетична оцінка ландшафту міста розглядається з врахуванням природного оточення, тобто великими масивами ландшафтів, за своїми природно-географічними, а отже, і естетичними якостями, а також аналізуються міста, за своїми природно-естетичними параметрами. За основу беруться традиційні для такої характеристики критерії – виразність рельєфу, просторове різноманіття, переважання великих чи дрібних просторових членувань, відкритих чи замкнутих перспектив, характер лісистості, розвинутість гідромережі, наявність антропогенних елементів і ступінь змінності природних ландшафтів, особливо відзначаються унікальні об'єкти, а також деградовані ділянки. Таким чином виділяються ландшафти: виразні (із яскраво вираженою індивідуальністю), типові для цього району (маловиразні), нейтральні (невиразні, що виступають фоном для двох попередніх).

Особливе місце посідає історико-культурна спадщина регіону, як носій традицій та культури місцевого населення, а територіальні системи різного рів-

ня практично завжди включають комплекси, які є цінною історико-культурною спадщиною. Такі комплекси охоплюють значні території, а також окремі об'єкти формують краєвид міських поселень, а також відкритих незабудованих територій.

Характеристика естетичних умов історико – архітектурної спадщини в сучасному формуванні рекреаційного простору проводиться відносно ступеня збереження наступних ознак:

1. *За рівнем збереження розпланування території;*
2. *За рівнем збереження забудови;*
3. *Значення історико - архітектурної спадщини у просторі;*
4. *За рівнем збереження традиційного взаємозв'язку елементів рекреаційного простору і складових історико-архітектурної спадщини.*

При аналізі розпланувальної та просторової структури вибраних міст та рекреаційного об'єкту дотримувались наступних критеріїв:

- ступеня збереженості історичної структури, розпланування та унікальність чи типовість просторової ситуації;
- ступеня зміни, деформування рекреаційного простору структури, наприклад, новими транспортними сполученнями;
- розбіжності між історичною структурою розпланування і відповідною їй історичною забудовою та дисгармонуючими елементами рекреаційної забудови;
- стану збереження розпланування: основних елементів плану, тобто головні вулиці і площі, композиційні осі, доміанти, межі об'єкту.

На наступному етапі оцінки відбувається поєднання ландшафтних історико-культурних та характеристик розпланування з особливостями його візуального сприйняття, тому естетичний аналіз ландшафту є необхідним для створення гармонійного архітектурно-природного середовища.

Дослідження системи та оцінка естетичних умов здійснене методом експертних оцінок. Суть його полягає в проведенні експертизи (аналізу явищ, об'єктів, процесів та можливих шляхів розвитку) окремими фахівцями чи групою.

Рівень естетичної виразності ландшафту міста чи рекреаційного району залежить від кількох чинників:

- а) історико-культурними традиціями рекреаційної справи та спадщини;*
- б) ландшафтної, біогеографічної привабливості регіону;*
- в) розміщення міста в системі розселення та близького оточення;*
- г) організація розпланування та транспортне сполучення.*

Виклад матеріалу подано у відповідності до прийнятої методики в такій послідовності: характеристика естетичних умов окремих рекреаційних міст, зокрема, природно ландшафтні умови, історичного потенціалу та архітектурно-

го – розпланування міст. На цих характеристиках і зроблена оцінка естетичного потенціалу міст. В кінці винесено узагальнення та обґрунтовано шляхи гармонійного розвитку рекреаційних міст.

Івано-Франківськ (Станіславів) розташоване у межиріччі Бистриці-Солотвинської і Бистриці-Надвірнянської. Місто розляглося на рівнині, яку з однієї сторони оточувало село Заболоття, а з інших трьох сторін озера і мочарі. Такі природні умови відігравали роль додаткової оборони міста.

Серед пам'яток культурного надбання, що збереглися у Івано-Франківську, виділяється Костел Пресвятої Діви Марії, що є провідною бароковою спорудою на теренах Галичини, який збудований у 1672 р. на центральному майдані історичного середмістя. Під час першої світової війни, у 1915-1916 рр. частина історичної забудови була зруйнована і відновлена вже в новітніх архітектурних формах. В місті знаходяться пам'ятки архітектури XVIII ст. - Рагуша, Кафедральний собор, Вірменський собор, Колегіум єзуїтів, Палацовий комплекс тощо. Театри — музично-драматичний та ляльковий, декілька музеїв, у тому числі краєзнавчий, художній, геологічний, Олекси Довбуша тощо, пам'ятники А.Міцкевичу, Т.Шевченку, І.Франку, наявність зручних транспортних шляхів сполучення та аеропорту, створюють особливо сприятливі умови для розвитку різних видів туризму[11].

Розпланувальна структура міста відображає характер розчленування міської території у плані і матеріалізується у мережі вулиць, провулків, меж ділянок забудови, ліній укріплень та ін. Вона є відносно стабільним елементом у процесі розвитку міської забудови. Проте і вона з плином часу трансформується. Важливим елементом в розплануванні міста, який відіграє важливу роль в естетиці міста є сформована пішохідна зона вздовж вул. Незалежності. На нашу думку таким же елементом структури розпланування є формування вул. П. Орлика як важливого структурного елемента композиційної частини міста.

Дослідження історичних змін такої трансформації дає можливість глибше пізнати закони, за якими місто розвивалося. Розпланувальна структура формує архітектурно-композиційну структуру міста - його силуету, системи доміант, системи міських інтер'єрів, осей і позицій сприйняття які являють важливим елементом естетичного потенціалу міста. Образ міста в цілому залежить від його природно-ландшафтного розташування розпланувальної структури, яка диктує той чи інший характер руху і сприйняття міського середовища та несе відповідне семантичне, емоційне навантаження. Естетична архітектурно-містобудівельна вартість, збереження і регенерації історичних середмість є особливо важливими в естетиці міста. Значна частина території міста знаходиться в долинному просторі річок. Місто розташоване ніби на острові, утвореному річками Бистриці Солотвинської та Бистриці Надвірнянської творячи уні-

кальні прирічкові простори. На жаль на сьогодні ці території мало естетично розплановані для рекреаційних функцій мешканців міста, тут зосереджені складські, господарські функції міста. Підвищення естетичної виразності Івано-Франківська та розміщення його рекреаційних вулиць вимагає “розвернення міста обличчям до річок”, естетичного перепланування прирічкових просторів.

Галич - місто, районний центр Івано-Франківської області, колишній центр Галицько-Волинського князівства, перша згадка про який відноситься до 898 року.

Стародавній Галич був розташований на Крилоській горі, у межиріччі Лукви та Мозолевого потоку аж до Дністра. Вдале географічне розташування міста у поєднанні із штучним укріпленням полегшувало його захист.

В м. Галич зберігаються руїни замку XVI ст., є церква Різдва Христового XIV-XV ст., пам'ятники Данилові Галицькому та Т.Шевченку; поблизу Галича у с. Крилос створено Національний заповідник "Давній Галич", до складу якого входять городище давньоруського Галича X-XIII ст. з системою оборонних укріплень, фундаменти Успенського собору XII ст., Успенська церква XVI ст., Василівська каплиця XV ст. та інші старовинні споруди. Від княжого Галича також збереглася церква св. Пантелеймона в с. Шевченкове, є залишки фортифікаційних споруд і фундаменти понад 30 давніх церков. Пізніший період представлений залишками Старостинського замку.

Галич як приклад послідовного вирішення цілісної архітектурно-просторової організації великого територіального комплексу, являє собою одне з найвищих досягнень урбаністичного мистецтва не тільки для свого часу, але також з точки зору сучасних композиційних вимог.

З головним архітектурним ансамблем міського центру перегукувались периферійні архітектурні доміанти, які були розташовані майже по колу на природних висотних точках. Майже усі об'єкти цієї групи перебували у безпосередньому зоровому зв'язку з головним архітектурним комплексом. Уся композиція міста Галича загалом і в деталях ґрунтувалася на застосуванні пейзажних принципів архітектурно-мистецького вирішення.

Місто Мар'ямпіль розташований мальовничій місцевості на лівому березі Дністра є одним з найдавніших населених пунктів Галицького району. У письмових документах зустрічається як: Вовчків, Чортопіль, Боговид, Божий видо. Характерною особливістю природно-ландшафтних умов розташування є різниця і відмітках рельєфу правого та лівого берега Дністра. Місто розташоване на висоті понад 50м над рівнем ландшафту оточення. З нього відкриваються унікальні перспективи візуального сприйняття панорам природного оточення.

В своєрідних умовах значна частина схилу зруйнована місцевим кар'єром, що обумовило порушення естетичного характеру цілого міста.

У 1672р. гетьман Яблоновський своїм коштом будує Маріямпільський замок.

У 1736—1741 рр. споруджується костюлу Святої Трійці, спочатку дерев'яні, а пізніше муровані (будівництво кам'яного монастиря і костюлу завершено в 1757 р.). У 1753 р. при монастирі закладено один із небагатьох вищих навчальних закладів на Галичині.

Стосовно розпланування міста то на сьогодні місто майже повністю втратило історичну структуру розпланування та архітектуру. Збереглися частково ринкова площа, та фрагменти палацового комплексу. Розвиваючись як село в радянський період Маріямпіль розвинув забудову сільського типу з нерегулярною структурою розпланування.

Особливості розташування, ландшафтно-планувальна структура, історична цінність містечка Маріямпіль характеризується багатством структури міського середовища та стану природного оточення. Оцінюючи всі ці складові які формують естетичну складову рекреаційного міста, повинні позначитись на стані пам'яток, їх територіях і зонах охорони, за умови дотримання історико-архітектурних опорних планів історичних територій з метою зберегти унікальні структурні характеристики ландшафту та виразності їх для розвитку рекреації та туризму.

Місто Яремче, смт Ворохта, села Татарів, Микуличин, Яблуниця, Вороненко і Поляниця утворюють окрему адміністративну одиницю – Яремчанську міську раду обласного підпорядкування. Це рекреаційно-туристичне “серце” Українських Карпат, цілісна туристично-рекреаційна система Карпатського національного природного парку. Багатство Яремчанської зони полягає в цінності різноманітних лісових ресурсів, різноманітності видів флори і фауни та цінністю лікарськими рослинами. Рельєфний потенціал Яремчанської зони сприятливий для облаштування гірськолижних урочищ, до прикладу гірськолижний курорт “Буковель”.

Архітектурними, природними і туристичними “перлинами” м. Яремче нині можна назвати дерев'яні гуцульські храми XVII–XVIII ст. (церква Іоанна Милостивого та її дзвіниця в центрі міста, церква Архістратиґа Михаїла у Дорі), дерев'яний ресторан “Гуцульщина” з вишуканою гуцульською кухнею, водоспад “Пробій”, сувенірно-мистецькі базари міста, що є справжніми експозиціями народного гуцульського мистецтва під відкритим небом, Карпатський крайовий музей визвольних змагань та Музей ім. митрополита А. Шептицького.

Сьогодні на території Яремчанської міської ради налічують 58 рекреаційних закладів усіх форм власності, у тім числі 14 туркомплексів, 8 санаторіїв, 3

спортивні бази, 6 дитячих оздоровчих таборів, 49 агросадиб сумарною рекреаційною місткістю 4,6 тис. місць .

Розвиток забудови та курортних закладів відбувається уздовж долини р. Прута та залізниці у загальному напрямку з півночі на південь. Архітектурно-планувальної організації середовища м. Яремча займає особливе місце в рекреаційному просторі Івано-Франківської області завдяки унікальним природно-ландшафтним та культурологічним особливостям краю.

Важливо відмітити, що етнографічна складова в рекреаційній структурі м. Яремчі має свої традиції, системний прояв та особливий вплив на архітектурно-естетичну організацію рекреаційного простору середовища даної зони, а також на духовну та матеріальну культуру мешканців.

Верховина — селище міського типу (до 1962 року — село Жаб'є). Розташована в Східних Карпатах (620 м над рівнем моря), на берегах Чорного Черемошу, за 150 км від обласного центру, за 31 км від залізничної станції Ворохта. Природні умови та багатства району — карпатський ліс, бутовий камінь та лікувальні мінеральні води «Буркут».

Верховина – це одне з гірських міст із найбільш значними природними і пізнавальними рекреаційними ресурсами. Ландшафтно - рекреаційні ресурси характеризуються обширними територіями які відрізняються живописністю мають природній характер, а також створені штучно, облаштовані для організації активного оздоровчого відпочинку і задоволення естетичних та духовних потреб рекреанта. Площа ландшафтних ресурсів складає рекреаційний фонд території, його основою являються лісові угіддя, прилісові луки-полонини.

Система розселення Верховинського району сформована сільськими поселеннями та селище міського типу. Розгортання туризму і рекреації у районі є екологічно та економічно доцільним. При цьому значно розшириться сфера використання різноманітних рекреаційних ресурсів , що стимулюватиме види і обсяги проникнення соціальної інфраструктури у найбільш важкодоступні території району. В результаті розвитку системи туристично-рекреаційної інфраструктури з'явиться можливість значно збільшити кількість робочих місць у районі.

Планувальна організація системи туристично-рекреаційної інфраструктури Верховинського району Івано-Франківської області визначає селище Верховину як домінуючий елемент структури сформованих центрів рекреації. Оцінка естетичних складових рекреації Верховини, яка сформована в особливостях природно - ландшафтних та культурно - етнографічних складових та системи розпланування матиме важливий вплив на розвиток рекреації в даній зоні.

Висновки. Характеристика кожного з вибраних рекреаційних міст за ресурсно-природними показниками, історією міст та розпланувальною структурою

свідчить про їх значну розбіжність. Це наслідок істотної різниці природно-ландшафтного розташування та рівня освоєння районів, різної історії їх виникнення та розвитку, а також різної системи розпланування та візуальних зв'язків міста з природним оточенням.

Характеристика рівня рекреаційного освоєння регіону буде неповною, якщо не розглядати естетично - екологічний аспект питання. У цьому плані важливо оцінити:

- стан довкілля в рекреаційних зонах і вплив на нього антропогенних чинників;
- стан довкілля в рекреаційних зонах і вплив на нього безпосередньо рекреаційних об'єктів;
- стан довкілля в межах їх оптимальної рекреаційної місткості.

Природні умови, якість природного середовища, являються матеріальною основою розвитку рекреації в містах. Сприяють рекреаційній діяльності естетичність ландшафтів, візуальна цінність краєвидів, наявність перспектив та видових точок, комфортність кліматичних умов відповідно до сезонності та виду рекреації, геологічні цінності тощо. Характеристика естетичних ресурсів включає дані про якість природних умов, історичний потенціал та сформовану систему розпланування і дозволяють обґрунтувати шляхи розвитку та реформування просторової структури міст регіону із значними рекреаційними можливостями.

В результаті дослідження визначені сприятливі і несприятливі фактори, що мають і можуть у майбутньому мати вплив на розвиток і вдосконалення рекреаційного господарства в комплексному плані:

1. Сприятливі фактори.

1.1. Велика атракційність гірських екосистем.

1.2. Висока історико-культурна та етнографічна цінність території.

1.3. Розвинута туристична інфраструктура, зокрема, просторове розміщення туристичних маршрутів з врахуванням естетичних умов.

1.4. Ступінь змінності екосистем, в наслідок антропогенного впливу.

2. Несприятливі фактори.

2.1. Віддаленість міст від основних індустриально-культурних центрів.

2.2. Приналежність великої частини території до складу природоохоронних територій, що потребує чіткої регламентації рекреаційних навантажень.

2.3. Підвищена ймовірність складних метеоумов та прояву несприятливих природно - географічних процесів, значне поширення небезпечних ділянок, що в сукупності призводить до зростання ступеня ризику у проведенні рекреаційної діяльності.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати:

1. Усі складові туристично-рекреаційної інфраструктури вибраних міст області знаходяться у неналежному стані, а нерозвиненість будь-якої з них тягне за собою затримку розвитку інших сфер соціально-економічного розвитку міст. Автор вважає за необхідне розробити комплексну програму розвитку естетичних умов рекреаційних міст та регіону Івано-Франківської обл. Без такої розробки подальша розбудова галузі проходитиме стихійно, що є несприятливим з економічної та соціальної сторони, а також з погляду забезпечення охорони довкілля.

2. Просторова впорядкованість територій міст передбачає узгодження природного довкілля, історико-культурної спадщини та системи розпланування, яке є свідченням загального містобудівного розвитку, тієї чи іншої території, візитною карткою міста чи села. Це також є важливою складовою рекреаційної інфраструктури території і має визначальне значення у розвитку рекреації.

3. Аналіз виділених міст Івано-Франківської області визначає рекреаційну цінність аналізованого простору, ступеня розвитку рекреаційних функцій і ступеня розпланування природного, просторового середовища. Просторові види рекреаційного середовища, антропогенно-природне та природно - антропогенне середовище характеризують естетичну складову того чи іншого рекреаційного міста.

Список використаних джерел

1. Беркович В. І. Тенденції та перспективи розвитку туристично-рекреаційної галузі в Закарпатській області / Беркович В. І. // Стратегічні пріоритети. – 2009. - № 2. – С. 218-224
2. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. – 259 с.
3. Карпатський рекреационный комплекс / М.И. Долишний, М.С. Нудельман, К. Ткаченко и др. – К.: Наук. думка, 1984. – 148 с.
4. Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем: Монографія / НАН України. Ін-т регіон досліджень. – К.: ВДА.С.С., 2004. – 400 с.
5. Кузик С.П., Касянчук З.О. Оцінка туристичної придатності території Карпат // Карпати. Український міст в Європу: проблеми і перспективи: Тез. доп. Між-нар. наук.-практ. конф. – Львів, 1993. – С. 100–103.
6. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму. – Чернівці: Прут, 1985. – 120 с.
7. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. – Львів, 1999. – 79 с.

8. Третьяк П. Р. и др. Карпатский государственный природный парк: Методические рекомендации для экскурсоводов, организаторов туризма, инструкторов природоохранной работы. Львов; Ив.-Франковск, 1984.
9. Нестерук Ю. Й., Рожко І. М. З історії рекреаційного природокористування у Чорногорі та шляхи його оптимізації в сучасних умовах // З історії вітчизняного туризму: Збірник наукових статей. К.: Інститут туризму, 1997. С. 182—191.
10. Нестерук Ю. Й., Рожко І. М. Рекреаційне використання масиву Чорногори в Українських Карпатах у контексті оптимізації природокористування та збереження біорізноманіття // Туристично-краєзнавчі дослідження: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Туризм в Україні: економіка та культура“ (Світязь, 9—10 вересня 1998 р.). Вип. 1. Ч. І. К., 1998. С. 269—274.
11. Панченко Т. Ф. Проектирование курортов и зон одыха.-К:Будівельник, 1983.-104с.

Аннотация

В статье подвержены анализу основные сегменты туристическо-рекреационной инфраструктуры Ивано-Франковской области; охарактеризовано оценку эстетических условий исторического и архитектурного наследия в современном формировании рекреационного пространства; выяснено текущее состояние элементов инфраструктуры и взаимное их влияние на развитие региона. Сделаны выводы относительно необходимости комплексного подхода к усовершенствованию эстетичности городов Ивано-Франковской области.

Ключевые слова: туризм, рекреация, анализ состояния рекреации, эстетические условия, архитектурно-градостроительная рекреация, историко-культурная уникальность, розпланировка.

Annotation

The segments of tourist infrastructure of the explored regions are exposed to the analysis: places residence, rest and recreation. Current status of elements of infrastructure and mutual their influencing is expose, recognition aesthetic terms.